

Kutatási beszámoló

Demmel József Viktor

Milan Rastislav Štefánik fiatalkora és családi háttere a történelmi Magyarországon

címen beadott pályázatának szakmai eredményeiről

Az ösztöndíj időtartama: 4 hónap

Az ösztöndíjas időszak kezdete: 2022. január 31.

Az ösztöndíjas időszak vége: 2022. május 31.

Fogadóintézmény: Comenius University, Bratislava, Slovakia

Az ösztöndíjas út első időszakában a Pozsonyi Akadémiai Könyvtárban és a Szlovák Állami Levéltárban kutattam. A könyvtározás során elsősorban a Milan Rastislav Štefánik életére vonatkozó, két világháború közti cseh és szlovák szakirodalmat és a kiadott forrásokat, a Štefánik életében fontos szerepet játszó helységek (Košarisko, Brezova) helytörténeti szakirodalmát, a család történetére vonatkozó egyéb forrásokat és szakirodalmat (1848-1849-re, a dualizmus korszakára, illetve a helyi evangélikus egyház történetére vonatkozó monográfiákat) dolgoztam fel. Ez által plasztikusan kirajzolódott az a regionális és családi háttér, amely az életpályára döntő befolyással volt.

A legfontosabb forrásanyag azonban egyértelműen a Szlovák Állami Levéltárban volt. Itt található ugyanis Štefánik 85 dobozt megtöltöt, teljes egészében digitalizált (azonban csak helyben hozzáférhető) hagyatéka (ide került át Štefániknak a pozsonyi fővárosi levéltárban található hagyatéka is, így azt is itt kutattam).

A hatalmas mennyiségű iratanyagból három fontosabb iratcsomót emelnék ki. Egyrészt rendkívül fontos és sok újdonságot tartalmaz a hagyatéka magyar nyelvű része, amelyet mindeddig senki nem dolgozott fel, annak ellenére, hogy Štefániknak élete egy bizonyos szakaszában valójában szoros kapcsolatai voltak Magyarországon a szlovák nemzeti

mozgalom hálózatán kívül is. Fiatalkori szerelme, az őt diákként befogadó család, egykori tanárai is számos, magyar nyelvű levelet írtak neki. Másrészt fontos forráscsoport (már csak a mennyisége miatt is) a családtagjai által neki küldött több ezer levél, amelyekből nem csak a családi eseményeket, de olykor Magyarország közéletének szlovák szempontú interpretációját is megismerhetjük. Fontosak továbbá a fiatalkori életszakaszának, a Magyarországon, illetve a prágai egyetemen töltött éveinek az iratanyaga (hivatalos iratok, bizonyítványok, versek, jegyzetfüzetek, cikkek kéziratai stb.)

E hatalmas iratanyag sajnálatosan hiányos pontja a Štefánik által elküldött levelek hiánya. Ennek oka elsősorban az, hogy a családtagok, barátok az első világháború alatt tudatosan semmisítették meg az ellenséges országokban tevékenykedő Štefánik leveleit. Épp ezért a Štefánik-hagyaték mellett átnéztem legközelebbi magyarországi barátjának, Vavro Šrobárnak a fondját is, ahol egyebek mellett sikerült néhány általa írt levélre bukanni.

A Nagyszombati Állami Levéltár Szakolcai fióklevéltárában Brezova mezőváros iratanyagát, pl. községi bizottságának a jegyzőkönyveit néztem át az 1872 – 1913 közötti időszakban. Ugyanis e település része volt Košarisko, Štefánik szülőfaluja, a jegyzőkönyvekből pedig Štefánik apjának, Pavel Štefánik lelkésznek a közéleti, politikai aktivitására, helyi konfliktusaira derült fény, az idősebb Štefánik ugyanis sokáig kifejezetten aktív részt vállalt a helyi politikában.

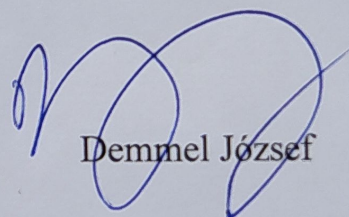
A Nyitrai Állami Levéltárban a Štefánik családnak otthont adó Nyitra vármegye dualizmuskori iratait néztem át. Mivel Pavel Štefánik, Milan Rastislav Štefánik édesapja a dualizmus évtizedeiben szinte végig, 1868-tól 1913-ban bekövetkezett haláláig Nyitra vármegyében élt, és ott a szlovák nemzeti mozgalom közéletileg és politikailag legaktívabb tagjainak egyike volt, a leginkább hasznosnak a központi választási bizottmány iratai, a választási jegyzőkönyvek, választói névjegyzékek, a központi választási bizottmány jegyzőkönyvei bizonyultak. Ezekből ugyanis egészen pontosan kirajzolódtak azok a választási visszaélések, amelyek szlovák nemzeti mozgalom politikai passzivitását okozták a dualizmus első három-négy évtizedében, és amelyek a Štefánik család Magyarországhoz való viszonyát is meghatározták.

Bár a munkatervben nem szerepelt, sikerült felvenni a kapcsolatot a košariskói Milan Rastislav Štefánik Múzeummal is, e kapcsolat révén pedig nem csak a múzeum anyagába, de a košariskói evangélikus gyülekezet irathagyatékába is bepillantást nyerhettem. A mintegy másfél folyóméternyi átnézett iratanyag számos fontos ponton egészítette ki a kutatást.

Štefánik apja ugyanis a košariskói gyülekezetet megalapító evangélikus lelkész volt, a gyülekezet története tehát elválaszthatatlanul összefonódik a család történetével (hogyan csak néhány példát említsünk: a paplak építésének a számlái a családi otthon felépítéséről is beszélnek, az alapításhoz szükséges hivatalos iratok elkészítéséhez és a gyülekezet jogi képviseletéhez a szlovák nemzeti mozgalom nyújtott segítséget stb.) De például olyan, látszólag mellékesnek tűnő jelenségekre is sikerült rábukkanni, mint a szlovák nemzeti névadás. Košariskón ugyanis mindössze 3-4 férfi és 3-4 női keresztnév közül válogattak az újszülöttek szülei, egyedül a lelkész és a tanító keresztelte gyermekeit következetesen szláv, főleg orosz neveken (Olga, Kazimír, Igor), s így lett Milan második keresztnéve is a Rastislav. De fény derült arra is, hogy milyen szoros kulturális és gazdasági kapcsolatok fűzték ezt a határvidéki falut a szomszédos morvaországi városokhoz, vagy hogy milyen gyakorlati következményei voltak a magyar tannyelvet előíró 1907-es iskolai törvénynek, a Lex Apponyinak egy kis szlovák hegyi faluban.

Összefoglalva a kutatás rendkívül eredményes volt, amely biztos alapot nyújt immár a Milan Rastislav Štefánikról szóló magyar nyelvű monográfia elkészítéséhez.

Budapest, 2022. június 14.

Demmel József